

Božidar Simić, Filip Škiljan

Srbi u Cetinskoj krajini

Zagreb: Srpsko narodno vijeće – VSNM Grad
Zagreb – VSNM Splitsko-dalmatinska županija,
2017, 499 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.34.3.5>

U kolovozu 2017. izašla je knjiga *Srbi u Cetinskoj krajini* autora Božidara Simića i Filipa Škiljana. Božidar Simić umirovljeni je ekonomist iz Splita koji se duže vrijeme bavi proučavanjem povijesti srpske manjine u Dalmaciji. Filip Škiljan povjesničar je zaposlen u Institutu za migracije i narodnosti te je iza njega pozamašan broj znanstvenih i stručnih radova.

Knjiga je podijeljena u dva dijela. Prvi dio bavi se povijesnim migracijama na području Cetinske krajine. Započinje uvodnom stranicom teksta »Cetinska krajina – nepresušni bazen višestoljetnih migracija« te se određuje geografski prostor kojim se knjiga bavi. Cetinska krajina obuhvaća prostor gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine, od izvora pod Dinarom u okolici sela Cetine do njezina ulaska u kanjon ispod Trilja.

»Cetinska krajina kao migracijski prostor« naziv je prvog poglavlja u kojem autori upoznaju čitatelja s motivima i načinima migracija te kao primjer ukratko objašnjavaju migracije u tom kraju u 17. i 18. stoljeću. Doseljavanjem Srba i migracijama u kasnom srednjem vijeku (14. i 15. stoljeće) bavi se drugo poglavlje. Emigracija stanovništva zbog osmanskih osvajanja te imigracija nakon oslobođenja od turske vlasti razmatraju se u poglavlju »Migracije uzrokovane rato-

vima s Osmanlijama«. Migracije su uzrokovane i ekonomskim krizama koje su se pojavljivale u određenim gospodarskim granama u 18. i 19. stoljeću. Ekonomske krize bile su uzrokovane vremenskim nepogodama te epidemijama kuge koje su često harale. Kuga je uzrokovala iseljavanje dijela stanovništva u Osmansko Carstvo. Kretanje broja cetinskih pravoslavaca u posljednjih dvjesto godina obrađeno je u šestom poglavlju. Iseljavanje Srba u zapadne zemlje, Vojvodinu, Makedoniju, Kosovo te veće gradove u Jugoslaviji tijekom 20. stoljeća tema su sedmoga poglavlja.

»Svakodnevni život Srba u Cetinskoj krajini« najveće je poglavlje u knjizi. Etonim u naslovu suvišan je jer se život susjeda Hrvata nije previše razlikovao. Hajdučenje u Cetinskoj krajini trajalo je cijelo 19. stoljeće, o čemu je napisano zasebno poglavlje. Popis pravoslavnih hramova te djelovanje institucija Pravoslavne crkve obrađeni su u desetom poglavlju. Književnim djelima o Cetinskoj krajini bavi se zadnje poglavlje u prvom dijelu. O Cetini su pisali Alberto Fortis, Ivan Lovrić i grofica Justine de Wynne u 18. stoljeću, a Milan Begović i Dinko Šimunović u prošlom stoljeću.

Uz prvi dio knjige dodana su tri poglavlja drugih autora koja se dotiču naseljavanja Cetinske krajine. Vjekoslav Klaić pisao je o Vlasima u Hrvatskoj u 14. i 15. stoljeća. U knjizi se nalazi i »Cetinski zakonik s tumačenjem Nade Klaić« te članak Bogumila Hrabaka »Naseljavanje hercegovačkih i bosanskih Vlaha u Dalmatinsku zagoru u XIV., XV. i XVI. veku«.

Drugi dio knjige obrađuje stanovništvo Cetinske krajine po selima. Za

svako selo ukratko je opisana povijest njegova naseljavanja te su navedene pravoslavne obitelji koje su tu živjele i još žive. Nerijetko su navedena prezimena čiji su nositelji katolici. Za svaku obitelj naznačeno je koliko ima kuća prema katastrima iz 19. stoljeća. Analizirani su sudski zapisi te matične knjige iz 19. stoljeća. Obradena su sela Tijarica, Velić, Dicmo, Zelovo, Lučane i Suhač, Bajagić, Bitelić, Potravlje. Kao jedno poglavlje navedeni su: Zasiok, Vučipolje, Dabar i Laktac. Dalje se obrađuju Koljane, Garjak, Podosoj, Ježević, Otišić, Maovice, Kukar, Vrlika, Kosore, Civljane (Čitluk, Kotluša, Marevci i Civljane) te Cetina. Pogovor »Knjiga o onima koji su otišli« napisao je Dragan Markovina.

Upotrijebljena je arhivska građa iz Arhiva samostana u Sinju, Biskupskog arhiva Šibenik te Državnih arhiva u Splitu i Zadru. Autori su tijekom istraživanja posjetili Matični ured Sinj, Ured državne uprave Sinj te Hrvatski državni arhiv. Osim toga razgovarali su sa sedam kazivača iz Otišića, Kukra, Civljana, Bitelića, Koljana i Lučana.

Fokus je ovoga povijesnog istraživanja na pravoslavnom stanovništvu koje se u Cetinsku krajinu doseljavalo već od 14. stoljeća. Najbrojnija imigracija dogodila se nakon oslobođenja od turske vlasti krajem 17. i početkom 18. stoljeća. Od tada nema većih doseljavanja. Iseljavanje iz Cetinske krajine višestoljetni je proces koji je jednako doticao hrvatsku većinu i srpsku manjinu. Tijekom 18. i 19. stoljeća ono je bilo ekonomske naravi. U 20. stoljeću dolazi do političke emigracije (četnički pokret) te državno kontroliranog preseljenja stanovništva najprije kolonizacijom Vojvodine, a potom

izgradnjom Peručkog jezera, kada su potopljena neka sela. Unatoč stalnim iseljavanjima kroz povijest se bilježi kontinuirani porast broja stanovnika, kako pravoslavni tako i katolici.

Masovno iseljavanje dogodilo se tijekom devedesetih godina 20. stoljeća. Autori ne ulaze u problematiku tih događaja te se te migracije dotiče tek Markovina u pogovoru. Ova emigracija promijenila je demografsku sliku cijelog područja te se od toga Cetinska krajina do danas nije oporavila. Iako su se glavni akteri knjige, Srbi Cetinske krajine, masovno iselili, autori ne gledaju pesimistično na njihov odlazak te Cetinsku krajinu nazivaju nepresušnim bazenom migracija.

O mnogim temama u knjizi se piše objektivno ne ulazeći u vlastita tumačenja. Stječe se dojam da su autori ne pišući o osjetljivim temama htjeli izbjeći međunacionalna »prepućavanja« koja bi one uzrokovala. U knjizi nije obrađen razvoj srpske nacionalne ideje u Cetinskoj krajini. Ukratko je obrađena pojava grkokatolika, bez pridavanja previše pozornosti tom fenomenu i bez viktimoloških tumačenja. No, unatoč silnom trudu ipak nije izbjegnuta zamka jednostranoga (nacionalnog) tumačenja prošlosti. Autori u poglavlju »Kretanje broja pravoslavnog stanovništva u 19. i 20. stoljeću« pišu o broju Srba u Cetinskoj krajini, što nije činjenično dosljedno. Izjašnjava u popisima stanovništva bila su do sredine 20. stoljeća isključivo prema vjerskom kriteriju, a ne nacionalnome. Najveće poglavlje u knjizi bavi se svakodnevnim životom. U njemu autori navode svjedočenja o uspješnom suživotu pravoslavaca i katolika u prošlosti.

Autori su ovom knjigom o pravo-

slavnim rodovima kompletirali rodoslovnu bibliografiju Vrličke krajine. Katoličke rodove obradio je Ante Ivanković u knjizi *Podrijetlo hrvatskih rodova vrličkog područja* izdanoj 2003. Rodoslovlje Sinjske krajine također je bogatije za jedno područje koje dosada nije istraženo. Istraživanje prezimena dugotrajan je posao te se o svakom rodu može napisati zasebna knjiga. Autori su dali uvid u arhivske izvore te svim pravoslavicima iz Cetinske krajine ova knjiga može biti početna stanica za istraživanje povijesti vlastite obitelji. Autori su radi preglednosti mogli donijeti izvorne popise anagrafa pravoslavnih parohija iz 1810.

Knjiga je pisana relativno objektivno prateći arhivske izvore i bibliografiju. Autori su napisali knjigu o ljudima i migracijama jednoga kraja ulazeći jedino u dublje analize migracija te izbjegavajući tumačenja povijesnih događaja, kako iz bliže tako i iz dalje prošlosti. Škiljan je vjerojatno imao veći udio u prvom dijelu knjige fokusiranom na migracije, dok je Simić veći doprinos dao u drugom dijelu koji se bavi rodoslovljem. Knjiga je izvrstan prikaz povijesti ne samo pravoslavne manjine već i cijele Cetinske krajine. Daljnja istraživanja mogla bi obraditi migraciju iz/u Cetinsku krajinu u posljednjih trideset godina.

Ivo Mišur
Zagreb